

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)
της 5ης Οκτωβρίου 1988 *

Στην υπόθεση 247/86,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Tribunal de grande instance του Στρασβούργου προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Société alsacienne et lorraine de télécommunications et d'électronique (Alsatel),

και

SA Novasam,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 86 της Συνθήκης ΕΟΚ,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα)

συγκείμενο από τους Ο. Due, πρόεδρο τμήματος, G. C. Rodríguez Iglesias, T. Koopmans, K. Bahlmann και Κ. Ν. Κακούρη, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: G. F. Mancini

γραμματέας: B. Pastor, υπάλληλος διοικήσεως

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- η Alsatel, ενάγουσα της κύριας δίκης, εκπροσωπούμενη από το δικηγόρο M. Meyer,
- η εταιρία Novasam, εναγομένη της κύριας δίκης, εκπροσωπούμενη από το δικηγόρο L. Anstett-Gardea,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τη νομική της σύμβουλο C. Durand και την Ν. Κουτρέλη,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

έχοντας υπόψη την έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση και κατόπιν της προφορικής διαδικασίας της 17ης Νοεμβρίου 1987,

αφού άκουσε το γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 31ης Μαΐου 1988,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 1986, όπως διευκρινίστηκε και συμπληρώθηκε με απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1986, οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο αντίστοιχα την 2α Οκτωβρίου και την 29η Δεκεμβρίου, το Tribunal de grande instance του Στρασβούργου υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, προδικαστικό ερώτημα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 86 της Συνθήκης.
- 2 Το ερώτημα αυτό ανέκυψε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ των Société alsacienne et Lorraine de télécommunications et d'électronique (Alsatel, στο εξής: ενάγουσα) και της ανώνυμης εταιρίας ευρέσεως προσωρινής εργασίας Novasam (στο εξής: εναγομένη), η οποία έχει ως αντικείμενο αίτημα της πρώτης εταιρίας έναντι της δεύτερης περί καταβολής αποζημιώσεως ίσης προς τα τρία τέταρτα των ετησίων μισθωμάτων που υπολείπονται μέχρι τη λήξη της διάρκειας των τριών συμβάσεων μισθώσεως-συντηρήσεως τηλεφωνικών εγκαταστάσεων τις οποίες κατάγγειλε η εναγομένη. Οι εν λόγω εγκαταστάσεις, κάθε μία από τις οποίες περιλαμβάνει περισσότερες συσκευές, ανήκουν στην κατηγορία των λεγομένων πολύπλοκων εγκαταστάσεων.
- 3 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι οι συμβάσεις μισθώσεως και συντηρήσεως τηλεφωνικού υλικού, τις οποίες προτείνει προς υπογραφή η ενάγουσα στους πελάτες της, έχουν αρχική διάρκεια 15 ετών, μπορούν όμως να παραταθούν για την αυτή διάρκεια, εάν, κατόπιν μεταβολών στην εγκατάσταση, το αρχικό μίσθωμα υποστεί αύξηση κατά 25 % τουλάχιστον.
- 4 Κατά το εθνικό δικαστήριο, η σύμβαση περιλαμβάνει μία υποχρέωση αποκλειστικής δεσμεύσεως σε βάρος του μισθωτή για κάθε αλλαγή, μεταφορά, επέκταση, θέση σε

λειτουργία γραμμών και, γενικά, κάθε μεταβολή της εγκαταστάσεως. Η υποχρέωση αυτή απαγορεύει στην πράξη στους μισθωτές να απευθύνονται σε άλλο προμηθευτή υλικού καθ' όλη τη διάρκεια της συμβάσεως. Οι μεταβολές της εγκαταστάσεως επιφέρουν τη συνολολόγηση προσθηκών, ως προς τις οποίες η τιμή δεν προκαθορίζεται, αλλά μπορεί να καθοριστεί μονομερώς από την ενάγουσα ενόψει της υποχρέωσης αποκλειστικής δεσμεύσεως η οποία επιβάλλεται στους μισθωτές.

- 5 Δεδομένου ότι η εναγομένη ισχυρίστηκε ότι οι καταγγελλθείσες συμβάσεις ήταν αντίθετες προς τους κανόνες ανταγωνισμού της Συνθήκης ΕΟΚ, το εθνικό δικαστήριο αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

« Εάν ληφθεί υπόψη το σημαντικό μερίδιο το οποίο κατέχει η Alsatel στην περιφερειακή αγορά, συνιστούν οι συμβάσεις που συνάπτει αυτή η εταιρία καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσεως, υπό την έννοια του άρθρου 86 της Συνθήκης ΕΟΚ; »

- 6 Τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως, η εξέλιξη της διαδικασίας και οι παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο αναπτύσσονται διεξοδικώς στην έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Τα στοιχεία αυτά της δικογραφίας δεν επαναλαμβάνονται πιο κάτω παρά μόνον καθόσον απαιτείται για τη συλλογιστική του Δικαστηρίου.

- 7 Ενόψει του ότι η Επιτροπή και η εναγομένη ζητούν από το Δικαστήριο να εξετάσει τα ανακλύπτοντα προβλήματα όχι μόνο υπό το πρίσμα του άρθρου 86 της Συνθήκης, στο οποίο αποκλειστικώς αναφέρεται το εθνικό δικαστήριο, αλλά επίσης και του άρθρου 85 της Συνθήκης, πρέπει να τονισθεί εξ αρχής ότι το Δικαστήριο δεν μπορεί να ενεργήσει κατ' αυτόν τον τρόπο.

- 8 Πράγματι, από τη δικογραφία προκύπτει ότι το εθνικό δικαστήριο, μόνο αρμόδιο στο πλαίσιο του συστήματος του άρθρου 177 για να εκτιμήσει ποια ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου είναι αναγκαία για να αποφανθεί επί της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί, αρνήθηκε σιωπηρά, αναφερόμενο με το ερώτημά του μόνο το άρθρο 86, να ερωτήσει το Δικαστήριο ως προς την ερμηνεία του άρθρου 85 της Συνθήκης, παρά το ρητό αίτημα που υπέβαλε σχετικώς η εναγομένη κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της κύριας δίκης.

- 9 Για να δοθεί απάντηση στο υποβληθέν ερώτημα, πρέπει να υπενθυμιστεί καταρχάς ότι το άρθρο 86 της Συνθήκης απαγορεύει, κατά το μέτρο που μπορεί να επηρεασθεί το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, την καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης στην κοινή αγορά ή σε σημαντικό τμήμα της. Όμως, κατά την εναγομένη και την Επιτροπή, οι όροι τους οποίους επιβάλλει η ενάγουσα στις συμβάσεις που συνάπτει αναφορικά με τη διάρκεια και την τιμή συνιστούν πράγματι κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης.
- 10 Επ' αυτού πρέπει να σημειωθεί ότι, καίτοι η επιβαλλόμενη στους μισθωτές υποχρέωση να απευθύνονται αποκλειστικά στην επιχείρηση εγκαταστάσεων για κάθε μεταβολή της εγκαταστάσεως μπορεί να δικαιολογηθεί από το ότι αυτή παραμένει στην κυριότητά της, εντούτοις το γεγονός ότι είναι ακαθόριστη η τιμή που συνδέεται με τις προσθήκες που συνεπάγονται αυτές οι μεταβολές, ο μονομερής καθορισμός της από την επιχείρηση εγκαταστάσεων, καθώς και η αυτόματη παράταση της σύμβασως για 15 έτη, εάν οι εν λόγω μεταβολές περιλαμβάνουν αύξηση του μισθώματος άνω του 25 %, μπορούν να συνιστούν μη δίκαιους όρους συναλλαγής, οι οποίοι απαγορεύονται, ως καταχρηστικές πρακτικές, από το άρθρο 86 της Συνθήκης, εφόσον πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις εφαρμογής αυτού του άρθρου.
- 11 Η πρώτη προϋπόθεση εφαρμογής του εν λόγω άρθρου είναι ο επηρεασμός του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών. Η ερμηνεία αυτής της προϋποθέσεως που περιέχεται στα άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης, πρέπει να έχει ως σημείο αφετηρίας το σκοπό της, ο οποίος είναι ο καθορισμός του πεδίου εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού. Έτσι, υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου κάθε σύμβαση και κάθε πρακτική που μπορεί να επηρεάσει άμεσα ή έμμεσα, πραγματικά ή δυνητικά, τα εμπορικά ρεύματα μεταξύ των κρατών μελών και να εμποδίσει, με τον τρόπο αυτό, την επιδιωκόμενη από τη Συνθήκη οικονομική αλληλοδιείσδυση. Η προϋπόθεση αυτή συντρέχει ιδίως, εάν οι συμβατικοί όροι που προαναφέρθηκαν είχαν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των εισαγωγών τηλεφωνικού υλικού από άλλα κράτη μέλη, προκαλώντας έτσι στεγανοποίηση της αγοράς. Κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν επιτρέπει να υποθεθεί ότι συμβαίνει κάτι τέτοιο. Εναπόκειται, πάντως, στο εθνικό δικαστήριο να προβεί στις πραγματικές διαπιστώσεις που είναι εν προκειμένω απαραίτητες.
- 12 Η δεύτερη προϋπόθεση που τίθεται από το άρθρο 86 είναι το να υπάρχει δεσπόζουσα θέση στην κοινή αγορά ή σε σημαντικό τμήμα της. Μια τέτοια δεσπόζουσα θέση χαρακτηρίζεται, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου (βλέπε απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 1983, Michelin, 322/81, Συλλογή 1983, σ. 3461), από μια κατάσταση οικονομικής ισχύος που κατέχει μια επιχείρηση, η οποία της επιτρέπει να παρεμποδίζει τη

διατήρηση του πραγματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά παρέχοντάς της τη δυνατότητα να επιδεικνύει σε σημαντικό βαθμό ανεξάρτητη συμπεριφορά έναντι των ανταγωνιστών της και των πελατών της.

- 13 Για να εξεταστεί εάν υφίσταται μια τέτοια δεσπόζουσα θέση σε περιπτώσεις όπως η προκειμένη πρέπει να διευκρινισθεί η οικονομική ισχύς της εν λόγω επιχειρήσεως στην οικεία αγορά, η οποία πρέπει να προσδιοριστεί τόσο αναφορικά με τις υπό κρίση δραστηριότητές της όσο και αναφορικά με τη γεωγραφική της έκταση.
- 14 Για το σκοπό αυτό πρέπει να ληφθούν υπόψη τα ακόλουθα πραγματικά στοιχεία που προκύπτουν από τη δικογραφία: οι συμβάσεις, που αποτελούν την αφορμή για τη διαφορά της κύριας δίκης, έχουν ως αντικείμενο τη μίσθωση και τη συντήρηση τηλεφωνικών εγκαταστάσεων. Λόγω του μονοπωλιακού καθεστώτος των τηλεπικοινωνιών που υπάρχει στη Γαλλία, οι τηλεφωνικές εγκαταστάσεις δεν μπορούν να διατίθενται παρά μόνο από τη διοίκηση του Οργανισμού Ταχυδρομείων και Τηλεπικοινωνιών, αφενός, και, αφετέρου, από ιδιωτικές επιχειρήσεις εγκαταστάσεων, όπως η Alsatel, στις οποίες παραχωρείται μερικώς η άσκηση του μονοπωλίου. Οι ιδιωτικές αυτές επιχειρήσεις πρέπει να έχουν σχετική άδεια της διοικήσεως. Τέλος, οι χορηγούμενες άδειες ισχύουν σε όλη την επικράτεια.
- 15 Κατά συνέπεια, το πλαίσιο στο οποίο οι όροι του ανταγωνισμού είναι αρκετά ομοιογενείς ώστε να μπορεί να εκτιμηθεί η οικονομική ισχύς της εν λόγω επιχειρήσεως είναι η αγορά των τηλεφωνικών εγκαταστάσεων στο σύνολο της γαλλικής επικράτειας.
- 16 Εντούτοις η Επιτροπή υποστήριξε ότι, εντός της αγοράς των τηλεφωνικών εγκαταστάσεων, στο σύνολό της, είναι δυνατό να διακριθεί, από την άποψη των υπό κρίση δραστηριοτήτων μία ξεχωριστή αγορά της μισθώσεως-συντηρήσεως τηλεφωνικού υλικού στην οποία, λόγω ιδίως της σπουδαιότητας του παράγοντα συντήρησης, ο ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων εγκαταστάσεων ασκείται κατά κύριο λόγο σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Επομένως η θέση στην οποία βρίσκονται οι εν λόγω επιχειρήσεις θα πρέπει να εξεταστεί στο πλαίσιο αυτής της γεωγραφικώς μερικότερης αγοράς για να καθοριστεί εάν αυτές κατέχουν ή όχι δεσπόζουσα θέση, όσον αφορά την αγορά της μισθώσεως-συντηρήσεως τηλεφωνικών εγκαταστάσεων.

- 17 Ως προς αυτό, πρέπει να σημειωθεί ότι, καθώς πρόκειται για την εκτίμηση περί του αν η επιχείρηση έχει οικονομική ισχύ που της επιτρέπει να παρεμποδίζει τον πραγματικό ανταγωνισμό, δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη μεμονωμένα η αγορά της μισθώσεως-συντηρήσεως ενώ, καθώς φαίνεται, οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ της συνάψεως μιας τέτοιας συμβάσεως και της αγοράς του ίδιου αυτού υλικού. Η άποψη της Επιτροπής περί ελλείψεως εναλλακτικότητας μεταξύ αυτών των δύο δυνατοτήτων, η οποία αναφέρεται μόνο στους χρήστες που έχουν ήδη επιλέξει τη σύμβαση μισθώσεως-συντηρήσεως, δεν μπορεί να γίνει δεκτή.
- 18 Κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν επιτρέπει να υποθεθεί ότι η ενάγουσα κατέχει δεσπόζουσα θέση στη γαλλική επικράτεια στο σύνολό της. Αντίθετα, το μόνο πραγματικό στοιχείο που αναφέρεται στην απόφαση περί παραπομπής σχετικά με την οικονομική ισχύ της ενάγουσας είναι το σημαντικό μερίδιο το οποίο κατέχει η επιχείρηση αυτή στην περιφερειακή αγορά.
- 19 Ως προς αυτό, πρέπει να τονισθεί ότι μια τέτοια διαπίστωση δεν αρκεί για να αποδειχθεί η ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης της εν λόγω επιχείρησης. Πράγματι, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι ναι μεν το γεγονός ότι μία επιχείρηση κατέχει ένα μεγάλο μερίδιο της αγοράς μπορεί ασφαλώς να είναι σημαντική ένδειξη για την ύπαρξη δεσπόζουσας θέσης, το γεγονός όμως αυτό, θεωρούμενο μεμονωμένα, δεν αποτελεί απαραίτητο καθοριστικό παράγοντα, αλλά πρέπει να λαμβάνεται υπόψη μαζί με άλλους παράγοντες (βλέπε απόφαση της 13ης Φεβρουαρίου 1979, Hoffmann-La Roche, 85/76, Rec. 1979, σ. 461). Εξάλλου, από τα προηγούμενα προκύπτει ότι, υπό συνθήκες όπως αυτές της προκειμένης υποθέσεως, η οικονομική ισχύς της επιχείρησης δεν μπορεί να εκτιμηθεί πάρα μόνο στο γεωγραφικό πλαίσιο του συνόλου της επικρατείας.
- 20 Εάν το μερίδιο της αγοράς που κατέχει η ενάγουσα στην περιφερειακή αγορά ήταν το αποτέλεσμα συμπράξεως μεταξύ των εχόντων άδεια επιχειρήσεων εγκαταστάσεων η οποία να αποσκοπεί στην κατανομή των περιφερειακών αγορών, μια τέτοια σύμπραξη θα καταλαμβάνονταν από το άρθρο 85 της Συνθήκης. Μόνο εάν μια τέτοια κατανομή ήταν αποτέλεσμα ενός συνόλου επιχειρήσεων που ανήκουν στον ίδιο όμιλο, θα μπορούσε, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου (βλέπε αποφάσεις της 8ης Ιουνίου 1971, Deutsche Grammophon, 78/70, Rec. 1971, σ. 487, και της 16ης Δεκεμβρίου 1975, Suiker Unie, 40 έως 48, 50, 54 έως 56, 111, 113 και 114/73, Rec. 1975, σ. 1663), να εφαρμοσθεί το άρθρο 86.

- 21 Η Επιτροπή πάντως πρότεινε στο Δικαστήριο να εξετάσει εάν η παράλληλη συμπεριφορά ορισμένων ανεξαρτήτων επιχειρήσεων, ιδίως σε ζητήματα τιμών και όρων των συναλλαγών, η οποία δεν παρέχει στους πελάτες τους καμία δυνατότητα να διαπραγματευθούν τους όρους των προς σύναψη συμβάσεων, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως συλλογική δεσπόζουσα θέση, που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 86 της Συνθήκης.
- 22 Επ' αυτού, πρέπει να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο δεν μπορεί να εξετάσει μια τέτοια υποθετική περίπτωση, εφόσον αυτή είναι άσχετη προς την πραγματική κατάσταση στην οποία αναφέρεται το εθνικό δικαστήριο και η οποία βασίζεται μόνο σε πληροφορίες που διαθέτει η Επιτροπή, οι οποίες σύμφωνα με τα όσα ανέφερε η ίδια δεν είναι αρκετά σαφείς. Σε περίπτωση που η Επιτροπή θεωρήσει ότι υφίστανται ενδείξεις για την ύπαρξη πρακτικής αντίθετης προς τους κανόνες ανταγωνισμού της Συνθήκης, οφείλει να χρησιμοποιήσει την εξουσία έρευνας που διαθέτει για να επαγρυπνεί για την εφαρμογή αυτών των κανόνων.
- 23 Επομένως, στο εθνικό δικαστήριο πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι δεν εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 86 της Συνθήκης ΕΟΚ η, έστω και καταχρηστική, συναλλακτική πρακτική μιας επιχειρήσεως τηλεφωνικών εγκαταστάσεων η οποία κατέχει σημαντικό μερίδιο της περιφερειακής αγοράς σε ένα κράτος μέλος, εφόσον αυτή η επιχείρηση δεν έχει δεσπόζουσα θέση στην οικεία αγορά, στην προκειμένη περίπτωση την εθνική αγορά των τηλεφωνικών εγκαταστάσεων.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 24 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, η οποία υπέβαλε παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης το χαρακτήρα παρεμπιπτοντος, που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε το Tribunal de grande instance του Στρασβούργου, με απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 1986, όπως διευκρινίστηκε και συμπληρώθηκε με απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1986, αποφαινεται:

Το άρθρο 86 της Συνθήκης ΕΟΚ έχει την έννοια ότι δεν εμπίπτει στην απαγόρευση του άρθρου 86 της Συνθήκης ΕΟΚ η, έστω και καταχρηστική, συναλλακτική πρακτική μιας επιχειρήσεως τηλεφωνικών εγκαταστάσεων η οποία κατέχει σημαντικό μερίδιο της περιφερειακής αγοράς σε ένα κράτος μέλος, εφόσον αυτή η επιχείρηση δεν έχει δεσπύζουσα θέση στην οικεία αγορά, στην προκειμένη περίπτωση την εθνική αγορά των τηλεφωνικών εγκαταστάσεων.

Due

Rodríguez Iglesias

Koormans

Balhmann

Κακούρης

Δημοσιεύτηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 5 Οκτωβρίου 1988.

Ο γραμματέας

J.-G. Giraud

Ο πρόεδρος του έκτου τμήματος

O. Due